



Gül Baba Türbéje



2019. április 11.



A török kormány ajándéka
Metil Yurdanur szobra
(2000): Gül Baba

A séta vezetője:
Dr. Mohácsi Lászlóné

Élet kútja - felirat



Műemlékké nyilvánított (1914) és
felújított (2018) türbe (sírkápolna)

A türbe (1023 Budapest, Mecset utca 14. a Margit híd budai hídfője közelében) korábban a Budapesti Történeti Múzeumhoz tartozott, a teljes rekonstrukció befejezésével a kibővített ingatlanegyüttest a Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány működteti „muzeális intézményként”. Egy újonnan alakult intézmény, a Gül Baba Kulturális Központ és Kiállítóhely az alagsorban kapott helyet, ahol a megnyitástól kezdve a türbe történetét, a dervisek életmódját, valamint a bizánci (konstantinápolyi, isztambuli) Hagia Sophia - világhírű Szent Bölcsesség - templomot bemutató kisebb kiállítások láthatók. Két konferenciatermet is kialakítottak, ahol lehetőség van szakmai és kulturális események rendezésére.

A háromnyelvű felirat szövege a következő:

Gül Babát „Rózsa Atyját” az oszmán birodalom határvidékén élő muszlimok szellemi védőszentjüknek, emberbarát, segítőkész és bölcs bektasi dervisnek tartották. A híres török világutazó Evliya Çelebi feljegyzései szerint Gül Baba meghalt (1541.09.02.), amikor Buda elfoglalása után a dzsámivá alakított Budavári Nagyboldogasszony templomban az első pénteki imádságot elmondták, temetésén a hagyomány szerint I. Szulejmán (1494-1566) a Törvényhozó, a Nagy, a Hódító jelzőkkel illetett szultán (1520-1566) is részt vett. A halotti imát a ruméliai hadbíró, Ebussuúd efendi (úr) mondta, sírja az oszmán-török hódoltság egyik legfontosabb zarándokhelyének számított.

A türbét a harmadik budai begler bég (a vilájetek élén álló haderő és hivatali kar feje) Jahjapasazáde Mehmed pasa építette (1543-1548). Gül Baba és türbéje a XIX század utolsó évtizedeiben a magyar-török megbékélés, a barátság szimbóluma lett, a környék ekkor kapta a Rózsadomb elnevezést. Az épületegyüttest a magyar-török kormányközi megállapodás keretében újították meg.



„Múlt nélkül nincs jövő, s mennél gazdagabb a múltad, annál több fonálon kapaszkodhatsz a jövőbe” - Babits Mihály (1883-1941) költő, író, műfordító, irodalomtörténész

Gül Baba személyét valójában az ismeretlenség és a titokzatosság fátyla fedi. Türbéje és sírkápolnája Budapesten áll. Gül Baba nevével kapcsolatban is többféle olvasat és jelentés látott napvilágot. A török iratokban k és l betűkkel jegyezték le. Az arab írásokban nem jelölik a mássalhangzókat, a szónak számos olvasata van. Szótárainkban található jelentései: virág, leginkább rózsát jelent, de levezethető a gülnek (nevetni) igéből is. Olvasható kelnek, ami sömört, sivár, kopasz, illetve külnek, ami hamut, romot, pusztulást jelent, illetve igei jelentése elpusztít. Halálával kapcsolatban több feltevés is megfogalmazódott. Az egyik szerint halálának oka idős kora volt. A török változat kicsit hősiesebb, nevezetesen a vár elfoglalása során a szent életű dervis megsérült és sebeibe halt bele a templomban, s mint igazhitű muszlim megkapta Allahtól a legszebb halál lehetőségét. Holttestét a mostani türbekerten belül helyezték örök nyugalomra.

Szulejmán szultán a mohácsi csata 15. évfordulóján elfoglalja Buda várát (1541.08.29.), hogy az ne kerüljön I. Habsburg Ferdinánd (1503-1564), német-római császár (1556-1564), magyar és cseh király (1526-1564) csapatai kezére. Jóllehet már 1526-ban és 1529-ben is bevonult Budára, akkor még nem foglalta el a várost, de kirabolta. A szultán a bektasi rend tagjait bízta meg, hogy a városhoz közel alapítsanak egy iszlám vallási központot, akiknek tagjai szerzetesek, dervisek voltak. Vezetőjük Gül Baba, aki leginkább békés természetéről, verseiről és természetszeretetről volt ismert.

A legenda szerint turbánján mindig viselt egy rózsaszálat. Gül Baba valóban „rózsa apó” volt, de nem a földi rózsza, nem a múlandó virág kedvelője, hanem a dervis rendjének, kolostorának legszebb rózsája, aki dervis fővegén a házfőnöki gült viselte. Neve tehát valószínűleg felnőttkorban felvett név, amelyet rendtársaitól és tisztelőitől kapott.

Beceneve: „A rózsák atyja” volt.



A séta vezetője érdekes szabad előadásban ismerteti mindazt, amit a témával kapcsolatban olvasott, fontosnak tart megemlíteni, így: a dél-anatóliai Kaziliki völgy híres a rózsaoilaj készítéséről, Gül Baba illatszerárus, aki mekkai zarándoklaton is volt, mondja az egyik anekdota.

Gül Baba: szellemi vezető tiszteleti neve, személye török-magyar anekdotákban eltérő, 1686 után feledésbe merül, a XIX század végén a törökök iránti szimpátia egyik szimbóluma lesz, egy sajátos magyar „legendárium” alakul ki körülötte, amely Tóth Béla (1857-1907) író, műfordító, újságíró írásaira támaszkodik, a novelláknak történelmi alapja nincs csak szórakoztató fikció. Alakját megőrököti:

- Huszka Jenő (1875-1960) operett: Gül Baba (1905)
- Nádasdy Kálmán (1904-1980) film: Gül Baba (1940)
- Kalmár László (1900-1980) film: Gábor diák (1956)

A gyermekkorom kedvelt filmjének szereplői: Gábor diák - Zenthe Ferenc (1920-2006), Suki Balázs - Sinkovits Imre (1928-2001), Leila, Gül Baba leánya - Krencsey Marianne (1931-2016), Veronika, a szolgálója-Andaházi Margit (1923-1975), énekhangja: Házy Erzsébet Gül Baba - Kőmíves Sándor (1897-1980).

A magyarországi török uralom idején játszódó romantikus történet hőse Gábor diák, aki barátjával, Suki Balázssal együtt, ahol csak tud, borsot tör a kegyetlen, Ali pasa orra alá. Egy alkalommal üldözőik elől Gül baba kertjébe menekülnek. Gábor diák megismeri, megszereti Gül baba leányát, Leilát, Suki pedig Veronikába, a magyar rabnőbe szeret bele. De Ali pasa - aki a háremébe akarja vitetni Leilát - elfogattja és halálra ítéli a két magyar fiút.

Evliya Çelebi (1611-1682), a XVII. század híres török utazója kapcsolatban állt a török birodalom szinte valamennyi méltóságával. Nagyvezírek, pasák bizalmi embere volt, az ő kíséretükben megfordult a török hadszíntereken, titkos és hivatalos megbízatásokat teljesített számukra, diplomáciai küldetéseken vett részt. Bejárta a Balkánt, Ukrajnát, eljutott Lengyelországba, Svédországba, megfordult Elő-Ázsia, Mezopotámia és az Arab-félsziget számos országában is. Éberen figyelte az idegen tájakat, népeket, szokásokat, igyekezett mindent megtudni róluk.

Miután felhagyott utazásaival, élete alkonyán 10 kötetes művet írt megörökítette mindazt, amit 45 éven át idegen országokban látott, hallott, tapasztalt.

Çelebi nagy műve 5. kötetének a vége, 6. kötete pedig teljes egészében Magyarországon és Erdélyben tett utazásairól szól (1664-1666). A művet Dr. Karácson Imre turkológus fordította le magyarra az MTA Történelmi Bizottságának megbízásából, először 1904-ben jelent meg, majd 1908-ban.

A bektasi egy az iszlámon belüli szúfi tarika, azaz iskolai rend követői. Alapítójának Hacı Bektas Veli (1209-1271) misztikus tanítót, filozófust tekintik, aki Yunus Emre költő, a szúfi miszticizmus kiemelkedő alakja (Andrássy út 62. szám alatt található Budapesti Török Kulturális Központ névadója) és Dzsalál ad-Dín Rúmi legnagyobb perzsa költő kortársa. A bektasi feladata az Oszmán Birodalomban a janicsárok szellemi-katonai nevelése és a hittérítés. A bektasi közé tartozott Gül Baba, akinek sírboltját a budapesti Rózsadombon találjuk, ahol tekke (kolostor) is állt, a másik magyarországi bektasi tekke romjait Pécs Tettye városrészében találjuk.



Az iszlám alapvetően közösségi vallás, olyannyira, hogy a muszlimok szerint a kisebb-nagyobb gyülekezetek együtt üdvözülnek vagy éppen kárhoznak el. A Paradicsom eléréséhez pedig elegendő az iszlám öt oszlopának - a hit megvallása, a napi ötszöri ima, az alamiznaadás, a mekkai zarándoklat és a böjt - betartása, vagy akár a hősi halál a hitetlenek elleni harcban.

Azonban már a hidzsra (Mohamed próféta Mekkából Medinába történt kivándorlásának napja, amely a muszlim időszámítás kezdőpontja: 622.07.16.) első századaiban (VII-VIII. század) feltűnnek a belső utakat kereső misztikusok, akik az üdvösséget lelki fejlődéshez kötötték, mi több, a mennyországot már a földi életben elérhetőnek tartották. Elképzeléseik keresztény, buddhista, és perzsa hatásokat tükröztek. Gyapjúból - arabul szuf - készült ruhájuk miatt általában szúfinak nevezték őket. A szúfi tanok a VIII-X. században kristályosodtak ki, olyan nagyhatású mesterek munkája nyomán, mint Haszan al-Baszrí (642-728) vagy Dzú n-Nún al-Miszrí. A rohamosan terjedő „eretnekség” kihívta az iszlám ortodoxia haragját, amely hamarosan lecsapott az elhajlókra. 922-ben kivégezték a kor leghíresebb mesterét, Halládzs al-Manszúrt, mert egy misztikus utazása során így kiáltott fel: Analhakk! - vagyis: Én vagyok Isten! A X-XII. században a szúfi bölcsek azon fáradoztak, hogy tanaikat az ortodox iszlám szemében is elfogadhatóvá tegyék. A szúfizmus nem áll szemben az iszlámmal - érveltek -, éppen ellenkezőleg, elfogadja és elmélyíti azt. A XII-XIII. század politikai válságai nagy változásokat érleltek a misztikusok

számára is, a széthulló muszlim birodalmak romjain virágoztak a szúfi közösségek. Semmi sem akadályozta szerveződésüket, sőt gyakran épp a helyi hatalmak támogatták az első dervisrendeket. A kor bizonytalan életkörülményei pedig nagy tömegeket fordítottak a misztika felé.

Gül Baba sírja fölé a budai pasa emelt sírboltot, amely ma Gül Baba türbéjeként ismert. A Rózsadomb délkeleti lejtőjén, egy támfalakkal övezett kertben, kőszámlayon áll a nyolcszög alaprajzú, kupolával fedett épület, kváderkőből épült, külső homlokzata egyszerű, bejárata keletre nyílik. A bektási rendhez tartozó dervisek kolostort is építettek a türbe mellé, az épületegyüttesre először egy 1559. évi adóösszeírás utal. A törökkori magyarországi építmények közül valószínűleg ez a sírkápolna a legismertebb a muszlim világban. A törökök olyan nagy becsben tartották, a karlócai békében (1699.01.26.) a szultán megbízottai feltételként szabták a budai síremlék fennmaradását. A törökök kiűzése után a türbe és a környező terület a jezsuitáké lett, akik barokk stílusú keresztény kápolnává alakították át. A rendet Mária Terézia (1717-1780) császár és királynő (1740-1780) feloszlatta (1773), ezután magánház lett, Wagner János (1813-1904) az építészdinasztia alapítója villát épít a türbe köré, ez védi meg a háborús pusztítástól. A XIX. századtól már érkeztek ide török zarándokok, az isztambuli kormány felújíttatja (1885). Fontos fejezetet jelentett a türbe történetében az 1914-es esztendő, amikor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium „fönntartandó műemlékké” nyilvánította. Egy évvel később, a sírkápolnában végzett ásatás során az egyik megtalált csontvázat Gül Baba földi maradványaival azonosították a kutatók. Ekkor merült fel először a mohamedán egyház és a török kormány részéről az a terv, amely a türbe köré mecset építését javasolta. A négyminaretos, hagyományos oszmán épület – és a falai közé tervezett iszlám kulturális központ – végül nem valósult meg, bár az elképzelés még évtizedekkel később is visszatért. Az 1943-ban elvégzett helyreállítási munkák során kiszabadították a türbe keleti falát, amit az építéskor egészében belefoglaltak a villába. A világháború alatt a síremlék csupán kisebb mértékben sérült meg, mert a Wagner-villa saját súlyos háborús sérülései árán védelmet adott. 1962-ben a műemléki felügyelőség helyreállíttatta a türbe eredeti, oszmán–török architektúráját. Egy évtizeddel később csaknem teljesen lebontották a romos Wagner-villát, és a türbe fölött létesített kilátóteraszról a város látképét élvezhették a látogatók. Az udvarban berendezett kis rózsakert és az örökzöld tuják hangulatos környezettel vették körül a műemléket, de az épület megromlott műszaki állapota az évek múlásával egyre nagyobb gondot okozott. A helyreállítást és a környezetrendezést a török kormány kezdeményezte (1996- 1997), egyúttal a kivitelezés költségeinek döntő részét is vállalta. A Gül Baba türbe az oszmán–török kultikus építészet különleges értékű épülete, amely fontos szerepet tölt be a két ország kulturális és történeti kapcsolataiban.

A türbe nyolcszög alaprajzú, kőszámlayon ülő dob nélküli kupolával fedett építmény. Gondosan megmunkált homokkő kváderekéből épített homlokzatát mélyített tükörmezők díszítik. A kupola alatt kőből faragott, egyszerű tagolású főpárkány fut körbe. A türbe falát egyetlen kis kőkeretes, számráthíves felülvilágítóval záruló, kőkeretes ajtónyílás töri át.

Belsejének egyetlen díszé a téglából falazott vak számráthívsor. A nyolcszögből az egykor ólommal, ma rézlemezzel borított kupolához az átmenetet csegelyek képezik. Az eredetileg vakolt falakat Çelebi szerint feliratok díszítették, de ezek a vakolattal együtt elpusztultak. Az ablaküveget eredetileg szintén – növényi díszítéssel keretezett – Korán-idézetek borították, de már ezek sincsenek meg.

Gül Baba türbéje körül kiterjedt török temető volt, megemlékezik erről Çelebi leírása is, erre emlékeztet ma a 12 turbán alakú kőfej. Gül Baba sírja ma is mohamedán zarándokhely, fontos szerepet tölt be a két ország kulturális kapcsolataiban.

A valamikori Wagner villa alagsorában kiállítási tér: oszmán-török világ Magyarországon, néhány figyelemre méltó tárgy: gyöngyház-berakásos kávézóasztal, korántartó, teázó-kávézó, „ingyom-bingyom” ajándékbolt működik.

Április végéig látogatható a Gül Baba Art rendezvénysorozat első kiállítása, amely Suna Selma Koçal (1968) alkotóművész tradicionális ebru, cini és miniatűr festészeti technikákkal készült képzőművészeti alkotásait mutatja be. A kiállítást Láng Zsolt polgármester nyitotta meg Szalai István, a Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány vezérigazgatója köszöntője után.



A polgármester a megnyitót követő workshopon kipróbálta az ebrut, amely a XV. századból származó hagyományos török művészeti technika, röviden vízfelszínen történő festésként, vagy márványozásként írható le - számolt be az eseményről az önkormányzat közösségi oldala.

Budán a hódoltság idejében 24 dzsámi, 43 mecset, 3 türbe, 10 kolostor volt. Buda fürdőinek virágkora is erre az időszakra esik, nevezetes épületek a budai pasák által épített: Király fürdő (1565), Rudas fürdő (1566), Rácz fürdő (1572), Császár fürdő, Veli bej fürdő (1575).

Hazafelé megnéztük a lépcsőzetes rózsakertet, levendulakertet, magnóliakertet, az újjávarázsolt kilátóbástyákat: szép a panoráma a városra.



Az élményt lejegyezte: Győrfiné Dr. Buzási Anna, a krónikás